

66.583

Freisbayer Gyula

Gyula Diák:

DAL,
amelyet nem daloltak
végig

Második kiadás

**Csalhy Ferenc egyet. könyvkereskedés
és irod. vállalat rt., Debrecen-Budapest**

CSÁTHY FERENC

EGYETEMI KÖNYVKERESKEDÉS ÉS IRODALMI VÁLLALAT R.-T.
DEBRECEN

FIÓKJA: BUDAPEST, I. KERÜLET, KRISZTINA-KÖRUT 133. SZ.
KIADÁSÁBAN MEGJELENTEK ÉS MINDEN KÖNYVKERESKEDÉSBEN KAPHATÓK

	pengő
Bakoss László: Gazdasági baromfitenyésztés. 32 színes és 126 szövegközi ábrával	12.—
Balás P. Elemér: Rádió, szerzői jog, sajtójog	1.20
— Szerzői jogi reformtörekvések	1.20
Bárd Miklós: Újabb köllemények. Kötve	8.40
Csekonics Elizabeth countess: Hungary new and old. Vászonnkötésben	6.—
GAEA: A föld, az élet és tudomány könyvci. Egy kötet ára füzve	2.80
kötve	4.—
I. Dr. Márton Béla: A földrajztanítás módszertana	
II. Dr. Márton Béla: Ausztrália	
III. Dr. Wekerdi Béla: A csillagászati földrajz alapvonalai	
Gyula diák: A fejedelmek stafétája. Regény	1.—
— Dal, amelyet nem daloltak végig	1.50
Kirchner Gyula: Rádiófelvevőállomások működése és berendezése. 64 ábrával	4.80
Mitrovics Gyula: A magyar esztétikai irodalom története	12.—
A Sajtó. Tudományos folyóirat, szerkeszti dr. Wünscher Frigyes; egy évre	10.—
Turgenyev Iván: Faust. Első szerelem. Fordította Munkácsy Mihály	5.—

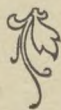
GYULA DIÁK:
DAL,
AMELYET NEM
DALOLTAK VÉGIG

GYULA DIÁK:

DAL,
AMELYET
NEM DALOLTAK VÉGIG

MÁSODIK KIADÁS

Csáthy Ferenc egyet. könyvkereskedés és irod. vállalat rt.
Debrecen—Budapest

66588

~~4040~~

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növekedés
1928. évi 273 sz.

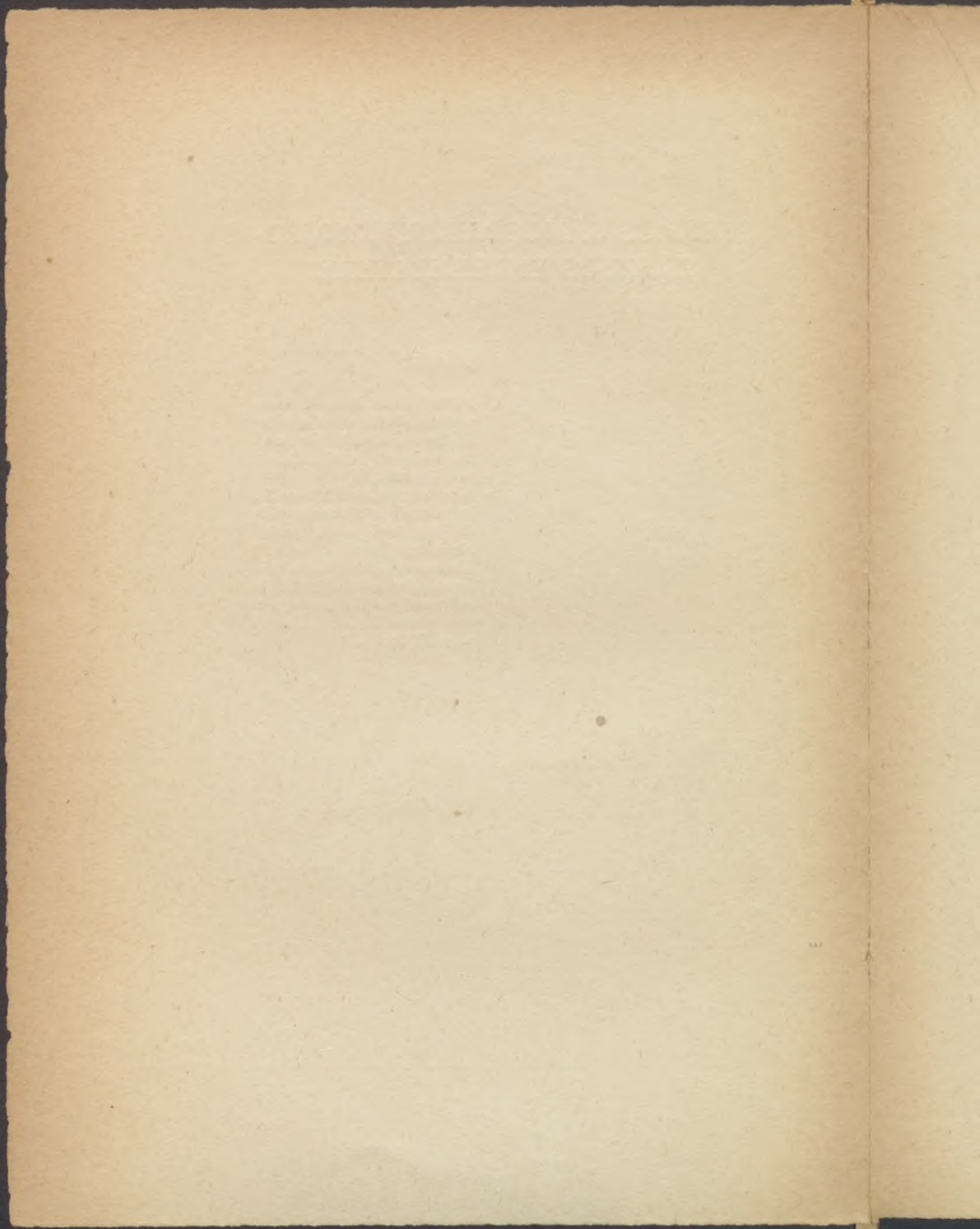
SZÉKÁCS JÁNOS M. KIR. HONVÉD-
ZÁSZLÓS EMLÉKEZETÉRE

Motto:

*Pajtás! Amit Te írtál belém
a töprengéseid tollával s halál-
félelmed véres verítékével: csak
azt írom most, álmatlan éjszaka
pergő percein.*

*Most itt suhogsz körültem Te,
az álmaid, a töprengéseid és
én úgy írlak, ahogy voltál.
Ne haragudj érte!*

*Ha rosszul írnám, üss a vál-
lamra, úgy mint akkor régen
és mondd a Te mosolygós
örök mondásodat: „Belend
vagy, Pajtás! ..”*

Vonat. Robogó, ringó ritmusok, fiatal májusi napsugárban . . .

És hátul egyre dübörög, harsog a bakánóta . . .

Most csendes, fátyolos hangon megszólal a Zászlós:

— Bolondság! Élet és nóta. Tizenhét év és elmulni . . .

Valahonnét, a másik szakaszból, csattanó, kacagó hang rohan be az ajtón:

— Fuccs! Enyém a bank!

És újra szól a Zászlós (napnyugvós estén hazaballagó nyáj kolompja nem szól mélabban):

— Nirvána . . . vajjon hol van? Messzire az Élettől?

Gomolygó por finom, szitáló esője. Piros arcok, elkínzott szemek és hátizsákok hosszú sora.

Nincs szó, csak lihegés, nincs hang, csak sóhajtás és a veríték párolgó, sós íze ég az ajkon.

Rekedt, ingerült, pipaszagú hang bűg fel hátulról:

— Az Istenit! Mán alig birom!

És ahogy megy, húzódik, vonaglik lengyel utak szürke kígyója, az alkonyi felhők sátra alatt, lassan kigyul a csillag az égen.

Menni... menni, egyre csak menni... lehajtott fejű Krisztusnak lenni, kit Golgotára hajszol a virtus és a muszáj: a Háború...

Órák óta senki se szólt.

És most megkondul a Zászlós hangja:
— Testvér! Nálunk az ég is pirosabb
ilyenkor, alkonyattájba' . . .

Csönd, csak lihegés; csönd, csak köhögés;
csönd, csak sóhaj.

És álmodozva, végtelen szeretettel, az
égre bámul a Zászlós.

Kövek hevernek szerte az uton. Gonosz,
kárörvendő kövek. Az egyikbe megbölik
s a karabély vasas talpa szikrát csattant
a kőből.

A főhadnagy hátrafordítja piros arcát.
Félig tréfásan, félig bosszúsan csendül a
hangja:

— A földet nézzed és ne a holdat,
Zászlós! . . . Hiszen megbotlasz akkor,
bolond . . .

És a Zászlós csillogó szemmel néz rám.
A szeme — tudom — a könnytől fényes.

S nekem szívembe vág ez a nézés és
nagyon, nagyon fáj ez a szó most: bolond . . .

Tábertűz veri rőt fényét a fákra. A lombok vörös, idegen fényben égnék s a kóválygó erdei szellő fáradt katonafejek köré csavarja a füstöt. A szikra pattog és száll déllyugatnak és szállnak a gondok, a vágyak, a féltések és remegések is. Mind egyirányba. Amerre a Nap ment. Magyarországra.

És köröskörül szürke halmocskák. (Óriás vakondok szürke túrásai fenyvek alján.) Alvó emberek mozdulatlan teste. S az éjszakában, virrasztó gondok susogó csendjében a lélekzések muzsikája jár...

Néha csörren egy meglódult kulacs. Fojtott szitok csúszik a csendbe és tépelődve beszél a Zászlós:

— Pajtás, hiszed-e, vagy tán kinevetsz:

hogy a csendnek is hangja van? Csak mi nem értjük... Hallga! Most hallga... hallod? Csilingel...

— Nem hallom Pajtás!

— Csitt! Hát figyelj! Ne a füleddel figyeljed, hallgasd, hanem a lelked tárd ki! Nem hallod? — És a szeme a tűzbe bámul.

S lengyel erdőn, virrasztó éjen, tábor-tűzeknél, fenyvek tövében, két kis zászlós a lelkét nyitogatta...

Ott fent az égen, nagy magasságban, biztosan beszéltek mind a csillagok....

Akkor egy lengyel viskóban ültünk.

Délután volt, a nap az apró ablakon kukucskált s bent a szobában ezer szentkép közt, csillogó, finom porszemek táncoltak.

Zúgott a légy, bús, fáradt repülésben és a lócán piszkos, földszagú asszony üldögélt. Abban a méla hallgató közönyben, mely az ijedség és fájdalmak után jön.

A Zászlós szeme kínzottan csüggött rajta.

Aztán rámnézett, nem szólt egy szót sem, de én értettem, tudtam mit beszél.

— Pajtás! Ha meghalok, az anyám is ilyen lesz? Az ő szeme is ilyen szürkére fakul? Mondd: mind ilyenek lesznek a kínok után az asszonyok? A szentek, a cédák, a királynők s a koldúsok? Mind

ilyenek lesznek, ha sokat temettek? Az anyák . . .

És én ezt mondtam hang nélküli hangon: mind . . .

Aztán bohéman három szót dobtam feléje (az ő szavai voltak, minden fájdalom refrainjeként szokta volt mondani):

— Bolond vagy, Pajtás! . . .

A szavam kongott a szobában és mindent megriasztott. A Nap elkapta végkép a sugarát, a táncoló porszemek bukott angyaloként süllyedtek a szürkeségbe, az Asszony ásított és visszahullott az asszonyok közé.

A Zászlós felkelt, bús, megbocsátó mosollyal ment az ajtóhoz, félrehúzta a rongyos függönyt és kibámult az alkonyatba.

Ott kint, a ház előtt, letiport rezedák haldokoltak . . .

Ringó rozs, érő, hullámozó, drága tengere.

Pacsirta porzik az út közepén, aztán felrúgja magát s a dal mámorosan, fuldokló boldogsággal cseng... cseng... egyre cseng... (Úristen ezüstös csengetyűje!)

És a Nap önti forró aranyát.

Most furcsán, keményen dörren ott jobbról, az erdő. Aztán sivítő zúgással sír a levegő, valami pukkan ott túlhan a dombon s most — jaj! — egy szűzfehér felhőbodor támadt a kék ég ragyogó arcán.

Olyan különös, olyan szelíd szín: hófehér petty az azúrkék bolton... Mint-hogyha játékos báránylehő volna.

És a réten és a rozshan és a tarlón,

ott fönt a dombon, nagy, piros foltok in-
tenek tarkán . . .

De azok még csak pipacsok.

Most emberek mennek övig a rozsban.
Halkan beszélnek és mennek, mennek . . .
széles vonalban. Kezükben puska. Mint a
vadászok. Békések.

Mennek.

Mindegyik után egy csík marad ott, ahol
áttört a rozson. S a csíkok nyúlnak s az
emberek messze, mindig messzebb járnak.

És egyre megy, halad az apró, szürke
pontok vonala a domb felé. Észak felé . . .

Nevető szájjal és síró szemmel ballag
a Zászlós. Jobbra megy tőlem. Ő is oda-
megy ahova én. Oda, ahova a többiek.
Ahova mind, mind e szürke pontok.

Most átszól hozzám. Fiatal hangja
májusi mámorát viszi a szellő:

— Pajtás! Lemarad a szárnyad!

— A tied is lemaradt már — szólok vissza.

Évődünk fájdalmas, eltitkolt lélekkel . . .

Hátul. a tanyáknál, most biztosan erre néznek s a telefonba karcsú tiszt kiált:

„Támad az ezred!”

Jaj most egyszerre milyen furcsa lett!
Hogy dörög ott jobbról az erdő! És mennyi jajgatás sir a levegőben! S a domb fölött, hogy pukkan az a felhőbodor . . . megint egy . . . újra egy . . .

Részeg pacsirta zeng fölöttem.

És most . . . és most ott elől! Hogy villan és rohannak . . . mind, mind . . .

— Pajtás, odanézz! — szólok jobbra.

A dombról halkán hallatszik a „rajta” :
— magyar muzsika Gácsországban.

De az erdő még egyre dördül s a rozs hullámszik, mint a víz . . .

A zaj most halkul s mindig gyéresebb.

S most olyan csúnyák a fehér bodrok, szürkék, piszkosak, rongyfoszlányok . . .

Jaj, valahogy arculköpték a kék ég drága, tiszta boltját!

És a réten és a tarlón és a rozsban és

a dombon szürke pontok hevernek. És mellettük és mögöttük piros foltok tarkálnak.

A Zászlós arra nyújtja a karját. S a hangja félénk, gyáva, csöndes:

— Pajtás! Ott! ... nézzed ... ugye azok már nem pipacsok ...

Nem szólok, csak a fejem lecsuklik.

A Zászlós szája sírósra biggyed.

És újra zeng s az égbe fúródik egy bolond, részeg kis pacsirta ...

Bolond ködök járták már napok óta és folyton szitált sűrűn, végnélkül az eső.

Piszkos kis faluk sárba és ködbe temetkezve gőzölögtek s még a puskák „pik-pak“-ja is álmosan szólt.

Úgy dideregtünk fázós verébként s a lyukak, árkok piszkosak, földszagúak voltak és a szájunk íze nyirkos, keserű, dohányfüstös... Jaj! hogy dideregtünk

És a virrasztások, erőlködések, ázások és didergések valami furcsa zenébe omoltak az esőzúgással, a köddel, a sárral s a gőzölgő faluval ott a völgyben; valami tompa, altató, kínzó és jóleső bódulatba; jó volt, hogy úgy zúgott, jó volt, hogy olyan szürke volt a köd és olyan jó lett volna kicsit aludni...

Vén fűz tövén, rothadó, nedves szalmán gubbasztott a Zászlós.

Félig éber, félig alvó szeme úgy pislogott rám, mint hunyó parázs a hamú alól. Most rekedt volt a hangja és mégis muzsikásan szólt:

— Pajtás! Fázom. Hiába a rum, meg a kávé... Láttad-e Pajtás, tegnap a hídnál azt a halottat? Az én bakám volt. Sohase hittem, amikor élt még, hogy így is tud nézni... mintha mondani akarna valamit, amit ő már tud... csak a szavakat nem találja... És ez a keresés, gond és töprengés reá volt írva az arc tükrére...

Hallgattunk.

Az eső hullott s a köd ráült az agyunkra.

Aztán megint a Zászlós beszélt. Majdnem belekiáltotta a ködbe:

— Hát hogyan?... hát hogyan... — és elhallgatott. S a szeme most tág pupillára nyílt és a homlokán két furcsa ránc reme-

gett. Küzködött. A keze belemarkolt a sárba és a szeme egy pontra nézett meredten.

Tán nem is tudta, hogy értem a susogását. Az ajkai jártak és én láttam, hogy egy fűszálra bámul — a fűszálon egy sáros, vergődő, fagyos, kis katicabogárra.

És a Zaszlós csak suttogott, tudom, nem nekem, nem is magának csak a Semminek, ahova a tévelygések húzták:

— Virág... virág... kinyílni, lehullni... ég... ég... nevetni kéken... felhőbe borulni... bogár... kis féreg... repülni, zuhanni... ember... születni, élni... és...

Aztán összerázta a hideg. Felémfordult, mosolygott, felébredt. A kulacsát nyujtotta felém s a vállamra csapott:

— Bolond vagy, Pajtás!...

Pedig én egy szót se szóltam.

S a sapkámról a nyakamba folyt a víz.

Később még jobban megeredt az eső...

A falu a domb lejtőjéhez lapult. Egy sor háza olyan volt messziről mint valami százlábú hernyó, mely a dombra mászik. Zöld lombba borult fák símogatták a tetőket és mégis halott volt a falu.

A falakat kóbor gránátok zúzták s az alvégen sötét üszkök közt, halott házak dermedt bordái vigyorogtak. (Apró tűzhelyek fehér csontváza.)

Bakák merték a kulacsot a kútnál.

Nagyon messziről döngött az ágyú.

A kastélykapu üresre tárva. Egyetlen ökölcsapással zúzta be a háború. S akik éltek, jártak, lélekzettek, szenvedtek és szerettek benne, kalapáló, rémült szívükkel messze futottak: Varsoviába...

Ketten jártuk a rablott fészket.

Jaj, olyan volt, mint a halott ember,
feltépett mellel, a szíve, a vére szerte-
szórva. Tiprottan, meggyalázottan.

Ödöngtünk.

A Zászlós hangja kongott a teremben:

— Pajtás! Hallod, hogy sírnak mind
a bútorok? Hallod-e? Hallod? Nézd, milyen
árvák! Látod, hogy remeg az üres bölcső?
S a zongora, hogy jajdul egyre...

Nekem a torkom szűkült fájva.

Ödöngtünk.

Tapétás szoba ajtaja nyögött. Hálóterem
volt. Szerelmes összeborulások, csókok,
apró haragok s édes békülések temploma...

Kacagó asszony szép, puha ágya szerte-
szórva, szétcibálva, párnák és selymek
illatosan, földön... asztalon... és sarok-
ban... Jaj! Hogyan fajtak.

És a padlón — ahogy lehullott — kacagó
asszony szent selyeminge. Gyűrűbe esve,
habosfehéren.

Odatapadt a Zászlós lelke. Szeme és

arca símogatta. S a hangja fátyolos volt és halk. (Mint az anyáké, ha rég meghalt gyerekekről beszélnek.)

— Nézzed csak: ing. Tán illatos még... Tán benne hagyta drága testét a síró asszony, rémült asszony... Fehér selyem. Biztosan szőke. S a szeme mint a csillag. Fényes...

Elhallgatott. A könnye felgyűlt. S bámultunk a fehér selyemre.

És a hangja sutlogva, tompán panaszkodott, fojtott sírásban:

— Asszony... asszony... hófehér asszony... jaj, ne verjen meg a szemed fénye... S a hajad szőke lombja, sátra... és az inged minek sír?... És a bölcsőd, rózsás gyerek, én nem bántottam... és a szagod, hófehér asszony minek kábít? Hiszen csak tizenhét az évem... és most úgy fáj a fegyver rajtam... és ez a nagy, bolond komolyság: a vér, a kín! És csak tizenhét az évem... s jaj: azt sem tudom íze van-e vagy illata az asszony-

csóknak... ne bánts, ne verj meg, fehér asszony!

A tükör furcsán nézett a falról és szürke képet másolt magának: két szégyenlős, szerelmes zászlóst — fehér asszonyra leskődőket — kik könnyesen és gyáván nézték fehér asszony patyolalingét és sajnálták és símogatták

Ott kint az árnyak egyre nőttek...

Akkor hajnalodott.

Az éjszaka sietve húzta el sötét rongyait a tájról, egy-egy sötétségfoszlány még megakadt az erdő üstökén, de arra, kelet felé, már ott állt a virradó reggelben a muszka bazilika öt kupolája, mint egy mesebeli, nagy színpad kortinafestménye.

Sápadt fény derengett a kupolákon, eltűnt, majd megint fölűszórt a tornyokra s a templom mögött, a virradás csöndjében szent és lassú ünnepélyességgel lépett az égre egy vörös palástos napsugár...

Fegyvergűlák közt aludtak a századok. Szabályos négyszögük élesen, katonásan vágódott ki a harmatos föld színéből, meg lehetett őket számolni: első... második... harmadik...negyedik század és a géppuská-

sok... és arra lejjebb a két testvér zászlóalj.
Mind együtt volt. Ezer élő, pihegő ember...

És a gúlasor szélén, szemben az öt-
tornyú bazilikával és szemben a Nappal
és reggelrel, fejét magasan a levegőbe
tartva, állott a Zászlós.

Úgy éreztem, hogy szürke ruhája, finom
tüneményszerű profilja valahogy beletar-
tozik a virradat és megújhodás csöndjébe
s hogy ez a bővöletszerű, merev, nyitott
szemmel a reggelbe való bámulása és
mindenről megfélekedzése valami imád-
ság, sohasem látott pogány istentisztelet...

Megérintettem.

Nem mozdult.

A szeme belerészegült a fénybe és
suttogva szakadtak szavai a szájáról:

— Kél a Nap. Ma is, mint millió el-
suhant év, milliószor háromszázhatvanöt
éjszakája után... Kél a Nap! Ma is,
mint minden reggelen, valahol az Ural
mögötti mezőkről és elindul örökös útjára:

Magyarországba... Látod a Napot? Mennyi ünnepélyességgel, mennyi fénnel és szeméremmel indul el mindennap, mintha minden éj után új és új menyasszonyok tisztaságát kérte volna el. A Nap millió év óta, soh'sem unja meg a magyar földre való járást. Mindennap ugyanazt ajándékozza a tiszai rónának és mégis mindig, új formában és új örömmel pazarol... A Nap szereti a mi földünket. Csak a miénket szereti. Úgy, mint én, úgy mint te, úgy mint ezek a pihegő, magyar testek itt köröttünk... Mi vagyunk az élő, örökké új, mindig más formában fellobbanó és öröktől fogva tartó tűz, melytől a kiélt, kiszikkadt, öreg Európa melegszik... Mi vagyunk a Nap!

Elhallgatott. A legelőször kibújt sugár akkor már az ég közepén járhatott, villogó-szemű, ruganyos mozgású járőrök suhantak közénk, kulacsok csörömpöltek a reggelben, valahol egy géppuskás ló vidám.

fiatal örömmel nyerített ébresztőt az alvók fölé és hátulról nyikorogva közeledtek a konyhakocsik...

Aztán még sokáig bámultunk a Napba.

És a Zászlós okos, fiatal, rajongó szeme együtt csillogott a Nappal:

— Pajtás, én nem tudom... talán ki-nevelsz érte, de én érzem, — nem úgy mint más — hogy szeretem, érezve szeretem, fizikailag szerelem — úgy mint az anyámat, akit meg tudok ölelni — úgy szeretem a fajtám! Nem úgy, mint az Istent és az életet, hanem a hússal és véremmel, mint a forrás vizét, mint a kenyérfalatot, melyet az ajkam ér...

— És úgy érzem, hogy ez a mi apró félelmünk, hősködésünk és vérontásunk igaz és tiszta munka, hogy ez a virtuos csatázni és meghalni tudás a mi lelkünkben tudat nélkül élő imádság, a mi Ázsiában tanult áldozatunk a Tűz-Istenhez és Nap-Istenhez... És ezért szép az én

tizenhétéves ifjuságom, itt, az orosz kupolák táján, fegyver alatt, 1915-ben...

Addigra már állottak a századok. Friss vezényszavak röpködtek s arra lejjebb a két testvérzászlóalj négyszögei már hosszú szalagba folytak az úton.

Aztán a mi századunk indult. A két első szakasz már eldübörgött jókedvűen előttem, az én bakáim — harmincnégy feszülő, barna hetyke bátyám — előredülve vártak a szóra s amikor elhangzott; ruganyos lendüléssel dobbant előre harmincnégy láb és mögöttem csendült a Zászlós szava is.

És később, mikor már az úton jártunk s a fényben égő és ragyogó kupolák egyre közelebb jöttek, még sokáig, minden ütemnél eszembe jutott s a biztos, bízó hit erejével feszítette a mellemet az a néhány szó, hogy: „... szép a mi ifjuságunk, itt az orosz kupolák táján, fegyver alatt, ezerkilencszáztizenötben... mert mi vagyunk a Nap...”

Halott muszka az égre bámul.

Fekszik a fűben s a szőke haját nagy-néha meglíbbenti a szellő. S ilyenkor a fűvek is rezegnek.

Az égre bámul. A szája nyitva, szőke bajuszán két száradt vércsöpp és a foga csillan, fehérén. Meredt kezén egy hangya mászik és szemére szállt a légy. Olyan furcsa, hogy nem legyint oda!

Mellette egy korhadt tönkön, gubbasztva méléz a Zászlós. Szőke feje a mellére lankadt s a jobbkezával hessegeti a legyek raját a holt szemekről.

Halott muszka az égre bámul...

Apró rongyokban szakadoz a szó, beszél a Zászlós:

— Pajtás! Nézzed csak, milyen csendes.

Az én szemem is tud-e vajjon ilyen üveges dermedtséggel nézni, bámulni az égre? Az én élő, csillogó, könnyes szemem . . . Nézzed csak: hallod? Ahogy mondja a szemek petyhüdt, tört hártyája . . . hogy nem érdemes rettegni, félni . . . hogy olyan mindegy: meghalni, élni . . . Nézd, hogy beszél az arc, a sápadt! Valami nagy, nagy megkönnyülésről . . . mint hogyha földöntúli szárnyak sülyedtek volna puhán, szelíden a szálló Élettel az Elmulásba . . . Hallod? Azt mondja: ez hát az egész? És csodálkozik a holtak arca.

Halott muszka az égre bámul . . .

És a Zászlós hangja szállott, mint a regéknek hömpölygése, mint a rőzselángok füstje:

— Olyan szép, hogy mindannyian, szőkék és barnák, kevélyek és alázatosak, mulatozók és szenvedők, megint emberek leszünk végül, megegyeszerűsödünk csodálkozó emberekké a halálban . . .

A Zászlós hallgatott és búsan hessegette

a legyeket, a halott muszka pedig bámult, egyre bámult az égre, csodálkozó, tágranyílt szemmel. A haját meglibbentette a szellő és úgy hevert mozdulatlanul. Látszott az arcán, hogy semmit sem értett és látszott az arcán, hogy mégis mindent megértett már, ami érhetetlen; ami a tudók tudatlansága s a tudatlanok tudása...

Akkortájt a „Búg-arcvonal napok óta változatlan“ volt...

Ott ültünk a kidőlt kerítés mellett hol reggel még csikorgó foggal, utolsó kétségbeeséssel dobta magát néhány muszka a berohanó bakák elé s most véres orosz ingek s elhajigált puskatöltények heverték. Fölöttünk fájdalmasan meredt az esti égbe a tátongóoldalú templomtorony; kereszlje tántorogva dőlt előre.

Ijedt, piszkos, kis uzsorásboltok nyitották ki félig redőny-szemeiket s az elmúlt félelem még el sem csendesült szívdobogásával, de már ravaszul alázatos és haszonleső kíváncsisággal bámultak ki az utcára.

Sűrű por émelyített, égett üszkök szaga fojtott s az egész lázas fölforduláson, a háború erének lüktetésén át is érezni lehetett, hogy újból lélezkzik a város.

Néztük, bámultuk az utat, melyen minden — északnak igyekvő — kocsiban, minden ágyúban, minden piros, izzadt arccal ügető lovasban, minden autóban s az ambiciózus komoly, kis bosnyák-lovak százaiban, élni akaró, fojtogatott népek, országok nekihevülése, akarata, dacos életereje igyekezett előre...

— Pajtás — szólott a Zászlós — érzed-e, milyen törpe-módon ülünk mi ketten — magyar porszemek — a Halál útján? A Halál útján, amely az Élet útja. Itt minden felemelkedő s ledobbanó bakancs és pata, minden elgördülő kerék, broncs és gummi a Halált viszi előre az Életért...

Elhallgatott.

Porlepte, fehérkötésű sebesültek jöttek visszafelé. Egy-két szavuk megütődött a lelkünkön s bennünk maradvá zsongott még tovább: „... kendre az lőtt, az a hosszú, ragyásarcú muszka, aki ott feküdt aztán a kukoricás szélén...”

Újra beszélt a Zászlós:

— Az én fajtám viszi itt a Halált...
Az én fajtám ereje ömlik itt északra, mint
egy hatalmas véráradat, hogy útját állja
annak a vérnek, mely arról hömpölyög
felénk.

— Ez nem a népek összeuszított csatája,
ez az egyik faj vérének harca, a másik
faj vére ellen. Ez nem a materialisták
igazát bizonyítja, — a túlfejlődött gazda-
sági erő és anyag új teret követelő kirob-
banását — de az én igazamat: hogy ez
itt a faj vérének lázongása, ellenszegülése
egy másik — vele egyesülni, őt letiporni
és magába olvasztani törekvő — véráradat
ellen.

— Ez a háború egyrészt egyes népek
vérének faj-tisztaságát védő, másrészt
más népek — mennyiségben túlfejlődött,
de éppen ezért már kisebb egyéni értékű,
kisebb produktivitású — vérének elnyelő,
éhes harca. Hidd el, hogy nagy különbség

van az egyes fajok vérének értéke között. És ezért nem döntheti el ezt a háborút a harcoló vérnek egyik oldalon való mennyiség-többlete, hanem a minőségben való érték-többlet. Ez pedig szintén a materialistákat cáfolja meg.

— Nacionalista háború ez Pajtás, ugyanaz, mely a világ teremtése óta mindig volt és mely mindig lesz. Mert örök és kiirhatatlan. És így van jól, Pajtás. Nagy dolog ez, szent dolog ez. A Halál kell, mert másképp nincs Élet. És kell a Háború, hogy Békesség legyen. Nagy rendelés ez, Pajtás, amelyet fel sem érünk ésszel, de amely mégis kell. A faj vérének az Élet végett kell tisztának maradnia.

— Durva példát mondok: a ló is, a szármár is a saját, külön fajában fejlődésre képes. Vérük vegyülése az öszvér. Minden tűz, hevület, érdeklődés és életkedv nélküli állat. S a továbbfejlődésre, szaporodásra már képtelen. Két faj életének — a ló és

számár életének — örök befejezése, megfulladása, zsákutcába jutása az öszvér. Egyesülés és egyben befejező pont is, mely után megszűnik az élet. Valahogy durva ez a példa, de azt hiszem, érzékelteti a gondolatot. Ha a népfajok egy nép-öszvérben egyesülnének, elérkezne az emberiség pusztulása. Ezért tartom a nemzetköziséget az emberiség öngyilkosságának.

— Örök vívódás, örök ellenszegülés a Háború. Az öszvérség, a Halál, a megsemmisülés ellen. Ellenszegülés, melynek eszköze a Halál, de célja az Élet...

— Az Élet pedig mindennél erősebb.

— Törvények hajtanak minket — Pajtás —, melyek súlyosak, melyek fájnak, melyek az egyes embert elpusztítják; törvények, melyek okát, célját nem látjuk, de meg kell őket tennünk; törvények, melyek ki nyilatkoztatva nincsenek, de érezzük hatalmukat. Nem az ember teszi a Háborút, hanem az Élet...

— És azért történik a jánosok, mihályok és péterek elmulása, hogy Ádám éljen.

— Nem az ember teszi a Háborút, Pajtás, hanem az élni akaró Élet...

Rohanó gépkocsi túlkölt bele a Zászlós szavába.

Aztán rajongva folytatta:

— És itt szép, itt gyönyörű az én ember-életem. Olyan jó porszemnek lenni a fajtám útján, olyan jó vércsöppnek — elvesző vércsöppnek — lenni abban a véráradatban, mely a Tisza-Duna mellől most északnak hömpölyög, harcolva, lázadozva önnön tisztaságáért. önnön életeért...

Most sokszor kívülről nézem magamat — ha meguntam a befelé nézést — és ilyenkor gyönyörűségesnek látom az én tizenhétéves életemet, melyet én tettem — mint egy derék, kis sakk-figurát — a Háború, a Halál s mindezekén túl a magyar Élet elé...

Nevetve ütött a vállamra:

— Pajtás! Tudod-e, hogy én el fogok esni? A fajtám életeért. Óriási sors, gyönyörű, örömteljes sors az enyém... Elpusztulok. Lehet, hogy félve és halálverítékben, de becsülettel... S majd fekszem egy sírban, összeszorított foggal, katonásan; fölöttem robog ezer évre való akarattal a népem élete... és fekszem... majd fekszem, kihült agyamban azzal az egy, csonttámerevedett gondolattal, hogy itt fekszik egy kis vércsöpp, magyarok erős, tengersokaságú, örökkéélő véréből, vércsöpp, mely nagyon kicsi volt, de derék, hűséges volt és becsülettel hajtotta végre a Törvényt... És a szívem nyugodt lesz és boldog, mint a halott Krisztusé Nagyszombaton...

Elhallgatott. A nyikorgó kocsik megtorlódtak előttünk s megálltak. Az egyik kocsi tetején valami poros fiú rózsaszínű lapot írt.

És megint beszélni kezdett a Zászlós:

— Az anyám sírni fog... de nem soká...

mert megérte majd az én szép messiásságot . . . És áldottak leszünk mindnyájan : megszűnő, elhulló magyar vércsöppök, mindörökké !

Nem szóltam. De valahogy nagy melegség gyulladt a szívem táján s nagy fényesség a szemeim előtt s úgy éreztem, hogy ez a fiatal, tizenhétéves próféta nagy igazságot hordoz magában.

Később újból felém fordult. Ragyogott a szeme és újjongva mondta:

— Ugye írgyelsz a sorsomért !

Bólintottam. S éreztem, hogy ez a bólintás a legőszintébb szó volt egész életemben.

Valahol, nagyon messze, villant az ég-bolt és aztán hosszan, tompán, halk morajlással dörrent egy ágyú . . .

Aztán megint vonaton mentünk. Keletről Nyugatnak. Lengyel erdők és hegyek és Krakó és füstölgő gyárak a városok szívéen... és Bécs... és megint hegyek és fehérruhás fürdőző nép futottak el a vonat mellett.

Nyár volt, a vonat játékosan futott, kanyargott völgyek alján, átszaladt az ezüstös hidakon, kattogott, pöfögött és hátul a kocsikban egyre csengett a bakanóta.

Kendők lobogtak a vonat után, mászavú lányok nagy, idegen szemekkel, félbemaradt, bámuló gesztussal néztek a szemünkbe és ezüstvizű patakok mellett apró tehének — idegen Riskák és Csákók és Bimbók — legelésztek.

Valahol a Dráva mellett, kékszemű,

karcsú leány állt az állomáson. Délután volt, a vonat — mint egy lefejezett kígyó — mozdulatlan hevert reggel óta. A bakák évődtek, aludtak, pipáztak és köptek,

Álmodozva dőlt a palánknak a Zászlós. A leány csendesen mosolyogva nézett a szemébe, fehérkeztyűs keze a napernyőn játszott és az arcán finom rózsák bimbóztak.

És zsongolt szelíden, melegen a szó. (Mint sürgő méhek dongása nyári délutánon.)

Nem halottam a szavuk. Nem tudom mit beszéltek. De nem kacagtak, mint mások, ha fiatalok.

Aztán hívón, sürgetőn dalolt a kürt. És a mozdony gyöngén taszított a kocsisoron...

Kinézttem. Piros arccal, lehajtott fejjel állott a kislány és tépegelte egy égő rózsá levelét. A Zászlós meg előtte várt s a kezét feléje nyújtotta.

Élesen vágott a fütty a fülünkbe, a Zászlós sürgetve, unszolva várt, a lány

felemelte a fejét, a szeme harmatos volt a könnytől és tele volt ijedt aggodalommal.

Aztán indult a gép. A bakák nótába kezdtek, a Zászlós felugrott hozzám és kifelé intett. És két szempár — majdnem idegenek még — félénken és szerelmesen, bódúltan és öntudatlanul, utoljára egymásba kapaszkodott gyerekes, gyáva fájdalommal...

Este volt. Valahol a Karsztban jártunk. Egy szó sem volt köztünk, csak az az égő rózsza illatozott.

Később lehunyta két szemét a Zászlós, de én tudom, hogy ébren volt.

És akkor este sokáig, panaszosan kínzott, kóválygott bennem egy régi gyerekdal: „Ispiláng. ispiláng, ispilángi rózsza“...

Piros pünkösöd pedig a köpenyét kereste...

A ttól kezdve az élet után fulott.

Egyszer vallott is. Szégyenlősen és akadozva, de a szeme csillogott.

Akkortájt az olasz még nem lőtte szét Cotiči-t. A kis falu a kötengerben zöldült, lélekzett.

Fáradt regimentek jártak oda pihenni.

Este volt s egy bókoló, vén fűzfa alatt kigyúlt a Zászlós és lángolt szóban és szemekben:

— Pajtás! Élni! Ó élni! — aztán csendesebben tette hozzá:

— Most olyan furcsán érzem magam, mint a bűnös és mint a nagyon jó ember. Mint a bűnös, mert nemcsak az anyámra gondolok az imádságok s a virágok között — s mint a nagyon jó ember, mert más

valaki is eszembe jut a támadások és rohamok idején, mint az anyám.

Elhallgatott, suttogva pirult a vallo-
másba:

— Olyan idegen és olyan édes a neve:
Liselott... Liselott Weber... És hogyan
összetalálkoztunk! Hallod-e pajtás! Hiszel-e
a fátumban? Én hiszek. Mert nézd csak:
én azért születtem, hogy találkozzam Lise-
lott Weberrel. Én azért jártam iskolába,
hogy sokat tudjak. Hogy tudjam, mért
van a virág a földön, mikor nem lehet
megenni; hogy tudjam, mért kell a jó
ember, mikor úgyis mindenki kineveti.
És azért olvastam Schopenhauert és
Nitzschét, hogy egyszer majd Liselott Weber-
rel beszélhessek róluk. És azért lett ez a
véres háború, hogy én katona legyek,
hogy önként jelentkezhessem. Hogy én a
Liselott Webert lássam. Mert azért jöttem
ki ép testtel a drohobyczi támadásból s
a jakimowi rohamból, hogy Liselott Webert

megismerjem. És azért izent hadat az olasz, hidd el csak azért, hogy idehozzák az ezredet. Azért, hogy a vonat egy félnapot álljon a Dráva mellett, Unterdrauburgban. És azért állt egy félnapig, hogy az utolsó órákban Liselott Weber kijöjjön az állomásra. Pedig máskor soh'se jött ki. Csak akkor.

Mert velem kellett találkoznia. Mert el kellett jönnie erre a nagy, szent randevúra, melyet a fátum határozott el időtlen idők előtt, amelyről sem én, sem Liselott Weber nem tudott, erre a randevúra, ahol az életek találkoztak. Életek, amelyek egymás végett lettek, egymás végett nem multak el, mint annyi más élet, mert találkozniok kellett egyszer...

— Hidd el, hogy csak azért van minden így, a háború, a vér, a könnyek. az elmulások és anyák-sírása, hogy Sebespuszta eljusson Unterdrauburgig...

Elhallgatott. És most én akartam azt

mondani, hogy: bolond vagy pajtás! — de valahogy nem jött ki a számon.

Később tűnődve susogott, mosolygó szájjal:

— Keskeny, finom bokája van és a mellén a medaillon fölött kék ér lüktet gyöngéden, áhítatosan. És Liselott a neve... Liselott... Liselott Weber...

Majd sürgetve fordult hozzám:

— Ugye elhiszed, hogy vár? Visszavár. Mert kell, hogy várjon. No mondd! — És elpirult.

Felnéztem az égre.

A kék bolton, hosszú sorban, lassan és békésen bárányszerű szelíd trénje vonult keletről nyugatra.

Aztán sóhajtottam és igen halkán ezt mondtam: vár.

Éjszaka.

Feketén kanyarog az árok, átlátszó felhők közt bukdácsol a hold, nagynéha egy-egy álmos figyelő fegyvere durran.

Vacog a fogam és lázam van.

Sistergő rakéta nyargal az ég felé reszkető fénnel, aztán elgyöngül a futása és hullik lefelé, mint a csillag. Fázom és ballagok botorkálva.

Valahol előttem felbukkan egy ember és rámkiált:

— Állj, ki vagy?

— Vonalügyeletes! — szólok vissza.

— Jelszó?

— Dragoner. — És most én kérdem:

— Jelhang?

— Drauburg. Tovább! — feleli az őr-

szem. Tovább megyek és egyre a fejemben motoszkál: Drauburg, Drauburg... hol is hallottam ezt a szót? Ideges vagyok és nem jut az eszembe.

Egyre sekélyebb az árok, derékig ér talán. S előtttem mozdulatlan, sötét szobor. A drótra bámul. Tüskésdrót kanyargó sávjára.

Megállok. A szívem mintha a homlokomban volna. Ver, kopog, kalapál...

És a szobor gyötrődve jajdul:

— Kereslek. Éjeken. Hívlak, nappal. És a kínom égőbb a tűznél. És a holnap titkosabb, titkos tavak vizénél. Lenyugvó napnak végső sugara nem fájóbb annál, ha rád gondolok. Tudom, hogy vársz és elküldöd a szemed ide hozzám. (Könnyektől nyílt ki olyan csudakékre!) S megborzong a szíved, álmaidban, ha rágondolsz, hogy vége is lesz egyszer. Minden vérnek és minden vágyódásnak. Hogy jövök egyszer kopottszegényen a harcok

minden átka rajtam lesz majd s mégis
édes lesz, jó és boldogságos az én sokat
várt eljövetelem... Akkor majd újra szól-
nak a trombiták s az ajkam szikrás lesz
a csóknál. Ne haragudj érte... Csendes,
szomorú, szerelmes Liselott...

Kő zörrent a lábam alatt, könnyek
futottak két szememre s fátyolos arccal
gyászolt a hold.

Arra, északnak, fönt a Podgorán, gyá-
ván reszkelett egy bukó rakéta...

Hajnalban támadott volt az olasz. De reggel már ott feküdtek a szikár, sziciliai legények a drótnál. Kifáradtak a rohanásban és pihentek az elmúlásban. Tüzüket mind elégették s olyan csendes álmodók lettek!

Fáradtan dőltünk a sziklafalhoz.

— Az anyám szeme mint az ég — rajongott a Zászlós. — És kék a Liselotté is. Az én szemem is kék és könnyes. Az ég, a víz, a messzeség: mind kék... És a Végtelen is. És kékek a titkok és kék a Halál...

Megborzongott. És mosolyogva mondta aztán:

— Holnap más lesz. Le fogok győzni minden sírást, a gyávaságot és a vágyakat.

Csendes, nyugodt lesz a szívem. Hiszen
bajom úgysem eshet. Ketten imádkoznak
értem. Édesanyám és Liselott...

A „Haláldombon“ dobolt a gránát.

Másnap előre kellett menni. A bosnyák-
ezred véres roncsai mind ott heverték
szerte-széjjel. És vonított a gránát egyre.

Haragtól kínzott bakák rohantak velünk.
Éhes szuronyok szíveket kerestek. Hullott
a szilánk, a kő, az imádság és a szitok
és a hörgés.

S abban a véres zűrzavarban, tom-
boló, harsogó ítéletben és eszeveszett roha-
nában, frissen és csillogó szemmel lihegett
a Zászlós:

— Pajtás! Csillagok rohannak így az
égen, hulló, szikrázó nyári csillagok!...

Aztán már semmit sem hallottam. Túl-
nanról vadul, kétségbeesetten dadogtak a
gépfegyverek...

És éjszaka behozták hozzám.

Két szanitéz fáradt és kerges keze hozta véres hordágyon. Azt mondták, hogy reggel értejönnek. Aztán kimentek.

Nyugodt és sápadt volt az arca. A nyaka alatt, a hordágyon, vékony, piros csík szívárgott. S a két szeme — jaj! — tágra nyílt s bámulva nézte a Semmit...

És azon az éjszakán, hangtalan hangon, könnytelen szemmel sírtam, becéztem, hívtam, kérdezgettem és amit mondott, elmondotta nékem:

HALOTT SZEMEK HALOTT BESZÉDE

A sziklaárok csendes most a jajtól,
a sziklaárok alszik. Vért ivott.
Bujkál a hold a felhők rongya közt
s a bus oduban csak ketten virrasztunk:

én — az élő és te — a halott...
Szemedbe nézek. Olyan különös!
Soh'se néztél így, kicsi Pajtikám.
A két kezéd s a homlokod hideg,
— miért nem szólsz te lányképű gyerek —
örökre hallgatsz? Mondd: hát igazán?!
Beszélj, felelj hát nékem cimbora!
És hunyd le, hunyd le két, fáradt szemed.
Valami bánt még és nem hagy aludni?
»Hess!« — nézd e'üzöm mind a rémeket,
aludj csendesesen kis koma.

Virrasztunk. Pedig beh fáradtak vagyunk!
S a szemed fénye, jaj de különös.
A hajad csapzott s a gyertya fénye reszket...
Mondd: a szikla, nem nyomja gyöngé tested?

Fáradt vagyok. A fejem ég és kábult
s mintha most szólna tört tekinteted...
szavad nem hallom... mégis értelek...
hatalmas Isten!... szólnak a szemek!

»Én már elvégeztem minden számadásom.
Ifju éltemből kora elmulásom
nehéz volt Pajtás. Mert az élet drága.
S e drágaságot egy olcsó golyó
olyan egyszerűen halálra átváltja...
Ahol most járok, minden olyan szép,

ahol most járok, minden olyan jó,
ahol most járok, ágyu nem dörög
és nem suhan a fütytlenő golyó...
Ahol most járok, a vér nem bugyog,
nincsenek könnyek, fájó sóhajok,
nincsen Doberdó és nincsen roham,
csak csönd, csak fény, csak halk szeretet van.
Én már átjöttem a titkos hidon,
ami ott úgy fáj, azon túl vagyok.
Oly jó: a szívnek mozdulatlan lenni,
oly jó: az agynak gond nélkül pihenni!
S a titkok titka, látó szemünk előtt
mint oldott rejtély megfejtve ragyog.
Amit otthagytam gyötrötten, szegényen,
temessétek el majd ifju testemet!
Halott jobbomat szorítsad meg Pajtás,
most már majd alszom. Fogd le szememet...»
...Ott kint már pirkad. S újra döng az ágyu!
...Örök zenénk ez immár minékünk.
Piros reggelbe piros vér buggyan...
Téged, kis Pajtás, este temetünk!...

És aznap este csákány tépte a sziklát.

Veritékes és bagószagú bakák ingújjra vetkőzve hányták a követ.

Ponyvák alatt, sápadtan, némán feküdt a Zászlós és reszkettek az égen síró csillagok.

Félrehajtottam csöndesen a ponyvát s megdöbbsentem, mert mosolygott a Zászlós. Üvegszeme most titkosan kinyílt s lopva, titokban suttozta nékem:

— Ugye szép vagyok. Így: véresen, csendesén, szótartó becsülettel.

Ugye szép vagyok így: halottan. Szép vagyok így: — derék vércsöpp magyarok fajából...

Letakartam újra. Aztán az égre néztem. S a ponyva alatt feküdt a Zászlós.

Nehéz, keserű könnyek fojtogattak, véresre martam, haraptam az ajkam s a fejemben kábán kóválygott egy szó, panaszosan, egy bús melódiára: Liselott... Liselott...

Aztán a páter hangját hallottam. A ház mögött beszélt egy szanitésszel:

— Igen. Hát majd kettőt értesítek: özvegy Székács Imrénét Sebespusztán és Liselott Webert, Unterdrauburgban, Radetzky-Gasse négy.

Sajgott bennem az a néhány szó. A Podgora felől gépfegyver kattogott s egy pillanatra vad fortyogással agyarkodott egymásra a két rajvonal.

Aztán újra csönd lett. A véres ponyva feküdt mozdulatlan.

És akkor szólt az egyik:

— Elég lesz mán, a többit a közösbe.

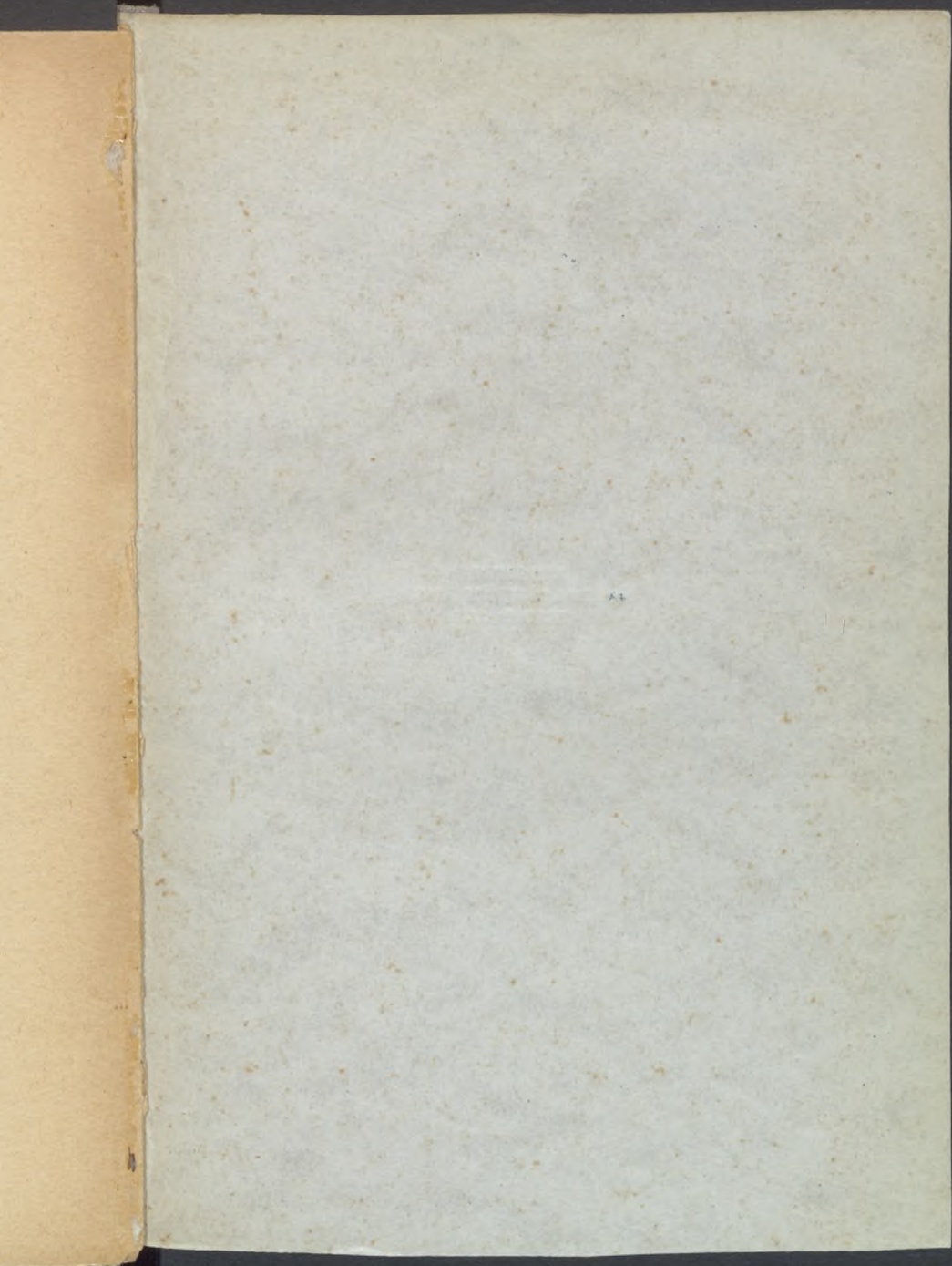
— Jó, — mondta a másik — s köpött és fásultan gyújtott pipára.

Bennem mégegyszer vadul, emésztő kínnal sírt fel a szó: Liselott...

És ezerkilencszáztizenöt, július nyolcadikán, Cotici községben, Görz őrgrófságban, ott, ahol az út Marcotini felé ágazik, eltemettünk egy tartalékos Zászlóst...

★
BUDAPEST,
MAGYAR TÁVIRATI IRODA
NYOMDÁJA
★